

Др Марко Милетић о политици одбране
Југославије (1945–1959)

МИ ДИЖЕМО ЧЕЛО, МИ КРОЧИМО СМЕЛО...

Суштину одбрамбене политике Југославије непосредно након Другог светског рата одређује чињеница да су у том периоду постављени многи темељи, као што су развој војношколског система, војне привреде, саобраћајне инфраструктуре, научних институција и др., који су омогућили да се крајем 1950-их и током 1960-их изврше велике квалитативне промене и да се дође до концепта општенародне одбране

Разговарала Александра ПЕЋИНАР
Фото: Горан Станковић

Односи између војних, економских и политичких чинилаца у одбрани земље и њихова међусобна повезаност добили су у 20. веку посебан значај. У новонасталој геополитичкој стварности оружане снаге више нису биле у стању да саме и сопственим средствима обезбеде заштиту и одбрану земље. За извршење комплексних задатака и припрему за одбрану земље почеле су да се ослањају на целокупан државни потенцијал.

У настојању да сагледамо једно од преломних раздобља у формирању безбедносне политике некадашње југословенске државе, током којег су конципирани њени будући стратегијски обрасци, разговарали смо са др Марком Б. Милетићем, аутором књиге *Политика одбране Југославије (1945–1959)*.

Овај суиздавачки пројекат Медија центра „Одбрана” и Института за савремену историју питања одбране бивше СФРЈ разматра са ширег аспекта, који не обухвата само оружане снаге, као најснажнији фактор одбране, већ и способности грађана, установа и организација потребних за одбрану државе.

АНАЛИЗИРАТЕ ЈУГОСЛОВЕНСКУ ОДБРАМБЕНУ ПОЛИТИКУ У ПЕРИОДУ ОД 1945. ДО 1959. КАДА ОНА НИЈЕ БИЛА ДЕФИНИСАНА СТРАТЕШКИМ ДОКУМЕНТИМА, КАО ФАЗУ У КОЈОЈ ЈЕ ПОСТАВЉЕН ТЕМЕЉ ЗА ТЕОРИЈСКО РАЗМАТРАЊЕ КОНЦЕПЦИЈЕ ОПШТЕНАРОДНЕ ОДБРАНЕ У НАРЕДНОЈ ДЕЦЕНИЈИ. ШТА ВАС ЈЕ НАВЕЛО ДА СЕ УПРКОС ОСКУДНИМ ДОКУМЕНТАРНИМ ИЗВОРИМА ИЗ ПОСПЕРАТНОГ ПЕРИОДА УПУСТИТЕ У НЕИЗВЕСТАН ПОДУХВАТ РЕКОНСТРУИСАЊА ПОЛИТИКЕ ОДБРАНЕ ЈУГОСЛОВЕНСКЕ ДРЖАВЕ НАКОН ДРУГОГ СВЕТСКОГ РАТА?

– Наша сазнања о историји првих деценију и по социјалистичке Југославије знатно су обogaћена у претходних тридесетак година. Историчари су, пишући своје радове, дали велики допринос разумевању многобројних тема, као што су: Косово и Метохија, образовање, репресија комунистичког режима, село, град, привреда, спорт, културна и нуклеарна политика, војска, женско питање и, изнад свега, спољна политика и односи са различитим државама и међународним организацијама. Но, с обзиром на то да су у омеђеном периоду југословенски геостратешки положај и правци

Територија Југославије имала је изузетан геостратегијски значај у периоду хладног рата, не само као балканско него и као средњоевропско и медитеранско подручје. То значи да је залазила у све три области Европе у којима је конфронтација међу блоковима била најизраженија.

тражења међународног ослонаца радикално мењани, као и да је држава најпре била изложена непријатељским ставовима земаља западноевропске демократије, а потом свог примарног идеолошког узора СССР-а и његових „сателита”, проблем одбране се у Југославији наметао као један од кључних. Због тога што су, по мом мишљењу, одбрана и опстанак заједнице најважнији интерес сваке државе, јер без опстанка ниједан други интерес није релевантан, као и због тога што у досадашњој историографској продукцији о томе није било радова, одлучио сам да учиним напор и да упркос фрагментарности изворне грађе сагледам и у оквиру својих могућности анализирам одбрамбену политику Југославије у периоду од 1945. до 1959. године.

КАКО БИСТЕ ДЕФИНИСАЛИ СУШТИНУ ТЕ ПОЛИТИКЕ?

– Политика одбране Југославије у раној фази хладног рата, о којој овде говоримо, била је одређена различитим, пре свега спољнополитичким збивањима. Како у том периоду није било стратешких докумената које би је јасно дефинисали, одбрамбена политика се развијала ад хок, односно онако како су то захтевале међународне околности, које су се у тим годинама веома брзо, али и радикално мењале. Иако су у својим каснијим интерпретацијама југословенски званичници често истицали да је и у овом периоду примењиван познати концепт општенародне одбране, такве тврдње немају никакво упориште. Оно што је значајно и што чини суштину одбрамбене политике у овом периоду јесте чињеница да су тада постављени многи темељи, као што су развој војношколског система, војне привреде, саобраћајне инфраструктуре, научних институција и др., који су омогућили да се крајем 1950-их и током 1960-их изврше велике квалитативне промене и да се дође до концепта општенародне одбране.

ПОЈАВА МУЛТИПАТЕРАЛНИХ ВОЈНОПОЛИТИЧКИХ ОРГАНИЗАЦИЈА, НА ЧИЈЕМ ЧЕЛУ СУ СЕ НАПАЗИЛЕ ДВЕ СУПЕРСИЛЕ ТОГ ВРЕМЕНА САД И СССР, ПРЕДСТАВЉАЛА ЈЕ НАЈВАЖНИЈИ МОМЕНАТ У МЕЂУНАРОДНИМ ОДНОСИМА ПЕРИОДА КОЈИМ СТЕ СЕ БАВИЛИ. У КОЈОЈ МЕРИ СЕ ЗАОШТРАВАЊЕ ОДНОСА ДВЕЈУ СТРАНА У ЕВРОПИ ОДРАЖАВАЛО НА УКУПНИ ЈУГОСЛОВЕНСКИ ВОЈНО-ПОЛИТИЧКИ ПОЛОЖАЈ И ОБЛИКОВАЊЕ ТАДАШЊЕ ОДБРАМБЕНЕ ПОЛИТИКЕ?

– Територија Југославије имала је изузетан геостратегијски значај у периоду хладног рата, не само као балканско него и као средњоевропско и медитеранско подручје. То значи да је залазила у све три области Европе у којима је конфронтација међу блоковима била најизраженија. Ситуацију је додатно компликовала чињеница да се Југославија налазила у захвату два основна стратгејска правца на јужном делу потенцијалног европског ратишта: панонско-ломбардијског и вардарско-моравског. Осим тога, преко Јадранског мора имала је директан излаз на Средоземље. Због таквог географског положаја Југославија је морала да прими све негативне импликације несрећених односа у ширем подручју Медитерана и Средње Европе. Другим речима, свако заоштравање односа двеју страна на том простору негативно се одражавало на њен укупан војно-политички положај. Таква ситуација имала је велики утицај на обликовање њене одбрамбене политике, пошто се она тесно везивала и улазила у стратгејске концепције најпре једне, а затим друге стране. Међутим, искуства стечена у том периоду код југословенског државног руководства изнедрила су свест да мора да потражи трећи пут – пут несврставања. То ће у годинама које излазе из хронолошких оквира о којима овде говоримо имати изузетан утицај на конципирање одбрамбене политике.

ЈУГОСЛАВИЈА ЈЕ, У ТРЕНУТКУ ВОЈНЕ УГРОЖЕНОСТИ НА ПОЧЕТКУ ХЛАДНОГ РАТА, НАСТОЈАЛА ДА ИЗГРАДИ СВОЈ ВОЈНОПРИВРЕДНИ ПОТЕНЦИЈАЛ. ИСТРАЖИВАЛИ СТЕ ПОЧЕТАК РАДА ВОЈНОТЕХНИЧКОГ ИНСТИТУТА 1948. КАО ВЕОМА ЗНАЧАЈАН МОМЕНАТ У РАЗВОЈУ САМОСТАПНЕ ВОЈНЕ ПРИВРЕДЕ СФРЈ. У КОЈОЈ ЈЕ МЕРИ РАЗВОЈ ВОЈНЕ ИНДУСТРИЈЕ ТАДАШЊЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ УТИЦАО НА СТАБИЛНОСТ ЊЕНЕ СПОЉНО-ПОЛИТИЧКЕ ПОЗИЦИЈЕ?

– На крају Другог светског рата готово сав предратни војнопривредни потенцијал Југославије био је уништен. Радило се о „хрпи рушевина”, како је истицано у извештајима различитих тела Министарства народне одбране. Иако је одмах наглашено да је питање подизања војне привреде једно од најважнијих, све до 1948. резултати су били веома скромни. Јосип Броз Тито је касније говорио да је то била последица вере у то да ће све потребе Југословенске армије бити задовољене из војноиндус-

Војнотехнички институт је у то време, самостално или у сарадњи са предузећима војне индустрије, учествовао у развоју низа средстава, као што су: топ Б-1, хаубица 105 mm М56, пушка М48А, аутомат М56, пиштољ М57, минобацачи 82 и 120 mm итд.

тријских погона СССР-а. Због тога је сукоб са Москвом деловао отрежњујуће. Привредни савет ФНРЈ донео је одлуку да од тог тренутка одбрана има приоритет. У наредних десет година уложена су огромна средства у подизање нових и обнову постојећих фабрика војне и ваздухопловне индустрије, као и бродоградње. То је омогућило да армија почне да се снабдева домаћим наоружањем и војном опремом, чиме је донекле смањена могућност страног утицаја на земљу, што је значило и њену стабилнију спољнополитичку позицију. Велику улогу у томе имала је и наука, односно Војнотехнички институт, који је самостално или у сарадњи са предузећима војне индустрије учествовао у развоју

низа средстава, као што су: топ Б-1, хаубица 105 mm М56, пушка М48А, аутомат М56, пиштољ М57, минобацачи 82 и 120 mm итд.

КАКВА СУ И КОЛИКА У ТО ВРЕМЕ БИЛА ИЗДВАЈАЊА ЗА ОДБРАНУ? ДО ТИХ ПОДАТАКА НИЈЕ БИЛО ЛАКО ДОЋИ...

– Питање финансијског обезбеђења одбрамбене политике представљало је, чини ми се, најтежи задатак, с обзиром на недостатак примарне изворне грађе. Архива Војног сервиса Народне банке Југославије, која би омогућила темељну обраду овог питања, и даље је недоступна истраживачима. Посебно је питање и где се налази, пошто се не чува у Архиву Народне банке Србије, већ је по издвајању Војног сервиса и фор-

У Југославији се ванармијско војно васпитање изводило кроз неколико система: предвојничку обуку, рад у масовним друштвеним организацијама и цивилну одбрану. Сваки од њих југословенским грађанима доносио је одређена знања и вештине потребне за одбрану земље.

мирању „Ју гарант банке” однета из њега. Упркос томе, анализом различите грађе из неколико фондова Архива Југославије и интерних издања ЈНА успели смо приближно да утврдимо колико је новца трошено за потребе одбране у периоду који смо истраживали. Све до сукоба са Информбироом за одбрану је трошено између 10 и 15% БДП-а, да би та бројка у наредним годинама знатно порасла и током 1951. и 1952. достигла свој максимум од 21,1 односно 22,3%. Почетак пристизања западне војне помоћи омогућио је смањивање тих издвајања, па је све до 1959. бројка падала и на крају износила 8,62% БДП-а. Осим тога, наша истраживања показала су да су средства неких других министарстава такође била подређена одбрани, па су поменути бројеви вероватно били и виши.

БИРАЈУЋИ ПУТ ПОЛИТИКЕ НЕСВРСТАВАЊА, ЈУГОСЛАВИЈА СЕ СВЕ ВИШЕ ОКРЕТАЛА ЗЕМЉАМА ТРЕЋЕГ СВЕТА, ПОМАЖУЋИ ИМ ДА ИЗБОРЕ ИЛИ ОДБРАНЕ СВОЈУ НЕЗАВИСНОСТ. У ОВОЈ ФАЗИ ФОРМУЛИСАЊА СВОЈЕ ПОЛИТИКЕ ОДБРАНЕ, ЈУГОСЛАВИЈА ЈЕ ПОСТАЛА ЗЕМЉА КОЈА ЈЕ, УМЕСТО ПРИМАЊА ИНОСТРАНЕ ВОЈНЕ ПОМОЋИ, ПОЧЕЛА ДА ЈЕ ПРУЖА ЗЕМЉАМА ТРЕЋЕГ СВЕТА. КОЛИКО СУ ДАНАС ЗАНИМЉИВА ТА ИСКУСТВА?

– Крајем 1954. и почетком 1955. постојања Јосипа Броза Тита Бурми и Индији започет је процес отварања Југославије према многољудним афроазијским земљама. Оно што је занимљиво, а чини ми се недо-вољно истицано у нашој историографији, јесте чињеница да је Југославија са готово свим земљама које су касније чиниле језгро Покрета несврстаних најпре успостављала војне, а тек затим чвршће политичке односе. Управо успостављање војних односа са тим државама и однос који је показала према њима приликом испоруке наоружања и војне опреме помогао је касније Југославији да постане и један од лидера поменутог покрета. Осим политичког угледа у свету, она је на тај начин знатно подигла ниво своје безбедности, одбијајући могуће претње даље од својих граница. Србија, колико ми се чини, и данас има добре односе са већином земаља тзв. Трећег света, што јој дакако пружа шансу да неке од поука из прошлости искористи.

СВЕДОЦИ СМО ГЛОБАЛНЕ КОНФРОНТАЦИЈЕ ЗА НОВУ ДИСТРИБУЦИЈУ МОЋИ И УТИЦАЈ ШИРОМ СВЕТА. ИМАЈУЋИ У ВИДУ ДА ВАША КЊИГА АНАЛИЗИРА ПЕРИОД ХЛАДНОГ РАТА У ИСТОРИЈИ БИВШЕ СФРЈ, У

КОЈОЈ МЕРИ У ЊОЈ МОЖЕМО ПРОНАЋИ ОДГОВОРЕ НА АКТУЕЛНЕ ТОКОВЕ ИСТОРИЈЕ?

– Иако аналогије у историографији нису пожељан модел размишљања, не можемо да не приметимо сличности између два временска периода, с обзиром на то да велике силе и данас, на основу стечених искустава из хладног рата, покушавају да што већи број држава увуку у своју интересну сферу. Мишљења сам да ова књига може да понуди више идеје него конкретне одговоре како би једна мала земља могла да се понаша у таквој ситуацији и на које би начине могла да решава питања из домена спољне политике и одбране, водећи пре свега рачуна о својим државним и националним интересима.

КОЛИКО ЈЕ ВАНАРМИЈСКО ВОЈНО ВАСПИТАЊЕ У ЈУГОСЛАВИЈИ, КОЈЕ СТЕ ИСТРАЖИВАЛИ, БИЛО БИТНО ЗА ЗАОКРУЖИВАЊЕ ЊЕНЕ ПОЛИТИКЕ ОДБРАНЕ?

– Брисање граница између фронта и позадине, које је са собом донео тотални рат, условило је потребу да готово целокупан људски потенцијал једне земље буде на неки начин стављен у службу њене одбране. То је с друге стране изискивало и потребу да сви прођу неки вид обуке. Но, пошто ниједна војска на свету није била у могућности да ту обуку изведе сама, у првој половини 20. века појавила се институција ванармијског војног васпитања, и то практично у свим земљама, без обзира на њихово државно и друштвено уређење. У Југославији се ванармијско војно васпитање изводило кроз неколико система: предвојничку обуку, рад у масовним друштвеним организацијама и цивилну одбрану. Сваки од њих југословенским грађанима доносио је одређена знања и вештине потребне за одбрану земље. Обвезници предвојничке обуке стицали су пре ступања у ЈНА основна војна знања и сви су пролазили обуку у руковању пушком. Цивилна одбрана је своје обвезнике, између осталог, припремала и за деловање у случају ваздушних напада на земљу, док су полигони различитих масовних организација, као што су чланице Фискултурног савеза, Народне технике, Вагрогасног савеза и других, постали места на којима су се изводили делови основне војне обуке. На тај начин је готово целокупно становништво Југославије, без обзира на пол и године, било спреmano за одбрану државе. ▀